

KAPRONCZAY KÁROLY

AZ ELSŐ MAGYAR GYÓGYSZERKÖNYV (1871)

Egy ország gyógyszerellátásának mindenkori szabványa a gyógyszerkönyv, amely hazánkban magyar nyelven elsőnek 1871-ben jelent meg, és 1872. március 15-én lépett hatályba. Ezt megelőzően a magyar korona területén az osztrák gyógyszerkönyvek voltak használatban, így a kiegyezés előtt az 1855. évi Osztrák Gyógyszerkönyvet használták. Az önálló magyar gyógyszerkönyv megszerkesztését éppen az 1867. évi kiegyezés tette lehetővé, hiszen a dualista államon belül létrejött kormányzati függetlenség már ki zárta az 1869-ben kiadott VI. Osztrák Gyógyszerkönyv használatát, még ideiglenes jelleggel is. A szakmai közélet fórumain mindenki egyhangúan az első magyar gyógyszerkönyv megszerkesztése és kiadása mellett kardoskodott, kiemelték, hogy nálunk kisebb államok – például Dánia, Norvégia, Finnország saját gyógyszerkönyvvel rendelkezik, sőt 1862-ben adták ki az első román gyógyszerkönyvet.

A hazai gyógyszerkönyv igénye már az 1830-as években felmerült, a budai gyógyszerész-testület kérésére a Helytartótanács 1832. május 20-án megkereste a pesti egyetem orvosi karát, hogy tegyen lépéseket egy ilyen munka összeállítására, amelynek felügyeletét az országos főorvos látná el. Amikor pedig a IV. Osztrák Gyógyszerkönyv megjelent, a Helytartótanács megkereste az országos főorvost (1835. január 27.), hogy sürgesse meg az orvosi karnál a három éve elrendelt magyar gyógyszerkönyv kidolgozását. Ettől függetlenül a magyar gyógyszerkönyv kidolgozása nagyon lassan haladt, sőt a kar csak 1848. január 8-án nevezett ki erre bizottságot. Az első felelős magyar minisztériumban Klauzál Gábor miniszter id. Wagner Dánielt nevezte ki a gyógyszerészi ügyek vitelére, egy-

ben a gyógyszerkönyv előkészítésére is. Wagner előbb a bizottság kidolgozásával kapcsolatban intézkedett, de egyben javasolta a hivatalos árszabály átdolgozását is, hiszen ettől függött a gyógyszerek „jutányos” elkészítése. Javaslata szerint az átdolgozott árszabálytól való eltérés pénzbüntetéssel együtt járó kihágásnak számított, csak a közintézményeknek lehetett a megállapított ártól 10%-kal eltérni. Ettől függetlenül továbbra is lassan haladt előre a gyógyszerkönyv ügye, sőt a minisztériumi köriratra a Budapesti Gyógyszerészek Testülete szerint eddig is „kellő intézkedéseket tettek” ebben a kérdésben.

A kiegyezés után néhány nappal Schédy Sándor a „Gyógyszerészeti Hetilap” hasábjain (1867. február 8.) közzétette a gyógyszerész társadalom összes kívánságát, közte a gyógyszerkönyv ügyét is. Egy hónappal később a Pesti Gyógyszerésztestület az ország összes gyógyszerészéhez felhívással fordult, hogy tegyenek javaslatot a tervezett új magyar gyógyszerkönyvben történő új gyógyszerek felvételére, a feleslegesek elhagyására, valamint mondjanak véleményt a szerkesztés elveiről. A magyar gyógyszerészek e kérdést elsősorban szakmai oldalról közelítették meg: egyetértettek a gyógyszerkönyv szükségességével, de nem hallgatták el fenntartásaikat sem. A szerkesztésnél javasolták más országok hasonló gyógyszerkönyveinek tanulmányozását, valamint azt, hogy egy ilyen munkát csak egy széles bizottság tudja elvégezni. A munka előkészületi szakaszában minden gyógyszerésznek küldjék el a kidolgozott javaslatokat, végül egy országos gyűlésen kellene megvitatni és szavazással elfogadni. Csak ezután kellene felterjeszteni a javasolt munkát a minisztériumnak. Ez részben Schédy politikai indíttatású lelkesedését kívánta lehűteni, a megfontolt szakmai döntéseket szorgalmazta. Megoszlott a vélemény a gyógyszerkönyv nyelvvel kapcsolatban: a debreceniek és a soproniak a latin mellett kardoskodtak, mások az osztrák gyógyszerkönyv figyelembe vételét javasolták.

A következő évben, 1868. április 9-én, majd június 14-én a kormány életre hívta az Országos Közegészségügyi Bizottságot, amely hivatalosan a belügyminiszter tanácsadó szervezete lett, de vélemé-

nyező és tanácsadó feladattal lett felruházva, így a közegészségügy és általában az orvosi ügyek legfelső irányítója lett. Alapszabályzatának 4. és 5. pontja értelmében az összes gyógyszerészi ügyek irányítója is lett. Ennek értelmében rendelték el a magyar gyógyszerkönyv kidolgozását és a szakmai bizottság kijelölését. Javaslata alapján e testület elnökének Than Károlyt, tagjainak Csatáry (Grósz) Lajost, Korányi Frigyest, Balogh Kálmánt, Jurányi Lajost, Margó Tivadart, Müller Bernátot, Ráth Pétert és Jármay Gusztávot nevezte ki a belügyminiszter.

A kinevezéssel szinte egy időben Linzbauer Xavér Ferenc, a pesti egyetem professzora a közös osztrák–magyar gyógyszerkönyv mellett szólalt fel. Azzal érvelt, hogy ha a Monarchián belül szabad a költözés és szabad az orvosi gyakorlat, akkor a gyógyszerkönyvnek is közösnek kell lenni. Érvei között szerepelt, hogy ha a dualista államon belül vannak közös ügyek, akkor a gyógyszerkönyv kérdése is ide tartozik. Szorgalmazta, hogy mindkét birodalomrész egy-egy delegációval képviseltesse magát a gyógyszerkönyv kidolgozásában, majd közös munkaként terjessze az uralkodó elé. Emiatt sokan úgy vélték, hogy az 1869-ben bevezetésre került VI. Osztrák Gyógyszerkönyv lesz hazánkban is érvényben. A bizottság munkájának megkezdése után Schédy a következőket jelentette meg a „Gyógyszerészi Hírlap”-ban:

„Reméljük, hogy a bizottság oda fog törekedni, hogy ne legyünk a bécsiek utánzóí és mutassuk meg, hogy a magyar szakférfiak is képesek olyan önálló gyógyszerkönyvet szerkeszteni, mely európai társaival egy színvonalon áll. A bécsi gyógyszerkönyv lefotografálása nem igényel tudományos bizottságot. A kinevezett szakférfiak csak azon esetben fognak elismeréssel találkozni, ha iparkodnak a műben az önállóság jellegét visszatükrözni, kimutatni, hogy a magyar szaktudományoknak is vannak szakjeles bajnokai. ... Most kell megmutatni a gögös külföldnek, hogy minden irányban, hogy önállóan is meg tudunk élni.”

Időközben meghalt Ráth Péter (1873). Az elkészült gyógyszerkönyv 510 cikkelye közül 61 nem szerepelt az V. Osztrák Gyógyszerkönyvben, ahonnan 58 készítményt elhagytak. Az új cikkelyek többsége – más elnevezéssel – már szerepelt a receptúrákban, de Than Károlynak köszönhető, hogy a gyógyszervizsgálat, a minőség-ellenőrzés az átvett cikkelyekben is kibővült, megbízhatóbbá vált. Az osztrák gyógyszerkönyv 39 kötelező kémszerével szemben a magyar 46-ot tartalmazott, előírták az ezek használatához szükséges felszerelést is. A kémiai gondolkodás korszerűségét jelzi, hogy a kémiai cikkelyek élén képletek és molekulásúlyok szerepeltek. A kötet 1871-ben jelent meg, a belügyminiszter 1872. március 15-i hatállyal léptette életbe. A kötetet magyarul és latinul nyomtatták ki, s a kötetet a nemzetközi szakirodalom nagyra értékelte.¹

A gyógyszerkönyvek szerkesztése szempontjából lényeges törekvés volt, amit az első nemzetközi gyógyszerészkongresszuson határoztak el (Braunschweig, 1865): meg kell szerkeszteni az első nemzetközi gyógyszerkönyvet, ami végül soha nem valósult meg. A századfordulón megszületett ún. brüsszeli egyezmény előírta az erős hatású gyógyszerek töménységének, illetve hatóanyag-tartalmának egységesítését, amit hazánkban 1910. január elsején vezettek be a III. Magyar Gyógyszerkönyv életbe léptetésével.

A XX. század közepén regionális gyógyszerkönyvek születtek: ilyen volt az északi államok közös gyógyszerkönyve (Pharmacopea Nordica), az Európai Gazdasági Közösség (az EU elődje) európai gyógyszerkönyve, illetve a KGST államok „Compendium Medicamentorum” c. gyógyszerkönyve. Ezek talán Linzbauer felvetését láttatják igazolni, viszont a II. (1888) és a III. (1909) magyar gyógyszerkönyv a magyar gyógyszerészet szakmai fejlődésének tükrére lett.

Az első magyar gyógyszerkönyv már magyar nyelvű kémiai szakkifejezéseket alkalmazott, szinte befejezett formában használta

¹ A kötet digitalizált formában mindenki számára elérhető a Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság honlapjáról, az e-könyvek között: <http://www.gyogyszeresztortenet.hu/e-konyv/>

a kémiai műnyelvet. Az első magyar kémiai – nyelvújított – kifejezéseket a XIX. század legelején Schuster János, a pesti egyetem kémiaprofesszora alkalmazta elsőnek, visszanyúlva a Nyulas Ferenc és Kováts Mihály ásványtani lexikonjában alkalmazott kifejezésekhez. Igaz, ezek között furcsa hangzású szavak is szerepeltek, amit Schuster halála után Bugát Pál revízió alá vett. Ebben a munkában részt vett Mannó Lajos gyógyszerész is, akinek 1842-ben megjelent „Orvos-gyógyszerészi vegytan” c. munkájában is szerepeltek. Ezt a munkát – amelyben Irinyi János vegytani szójegyzékének szavai is szerepeltek – Nendtvich Károly foglalta rendszerbe. A Magyar Tudományos Akadémia 1847-i közgyűlésén külön foglalkoztak a szaknyelvi újításokkal, amely tanácskozáson Nendtvich szólt arról, hogy a magyar szakmai műnyelvek talán a legjobb színvonalon állnak az európai nyelvek között. Ezen az ülésen Bugát Pál kiemelte, hogy a magyar kémiai műnyelvet már nem szabad további revízió alá vetni, mert az már nyomon követhetetlen formákat hozhatna. Inkább az időre kell bízni a szakmai nyelv tisztulását. Javasolta, hogy a magyar szaknyelvi kifejezések mellett zárójelben szerepeltetni kell a latin és a német nyelvi megfelelőket. A szabadságharc bukása után valóban tisztulás következett be, a nyelvi túlzások elköptak, bár időről időre ismét reneszánszát élte a műnyelv, de a végső tisztázást a „Természettudományi Közlöny”-ben megjelent állásfoglalás tartalmazta:

Aminek nincs nemzetközi elnevezése, magyar műszóval jelöljük.

Amire jó magyar szó van, ne használjunk helyette idegent.

Kivételesen az általánosodott rossz magyar szót is használhatjuk.

Ha nincs megfelelő magyar szavunk, akkor az esetleg magyaro-sabbá tett idegen szót használjuk.

Lényegében ezen az állásfoglaláson nyugszik a mai szaknyelv, ezt az elvet követték a gyógyszerkönyv szerkesztői.